

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абанкіна І. В. Новые подходы к финансированию культуры и искусства в Нидерландах [Текст] / И. В. Абанкіна. — Культура: управление, экономика, право. — 2006. — № 2. — С. 22–28.
2. Агеев А. И. Предпринимательство: проблемы собственности и культуры [Текст] / А. И. Агеев. — М. : Наука, 2001. — 238 с.
3. Глаголев А. И. Экономические отношения в художественной культуре. Западный опыт [Текст] / А. И. Глаголев. — М. : ВНИИ искусствознания, 1999. — 126 с.
4. Драчева Т. Ю. Экономический аспект функционирования сферы культуры [Текст] / Т. Ю. Драчева. — Бизнес Информ. — 2007. — № 8. — С. 59–62.
5. Курин С. П. Розвиток соціально-культурної сфери в Україні в умовах економіки ринкового типу [Текст] / С. Курин. — Харків : Точка, 2012. — 108 с.
6. Соціально-культурний менеджмент: теорія і практика [Текст]. — Мінск : БГУКИ, 2014. — 132 с.
7. Художественный рынок: вопросы теории, истории, методологии [Текст] / А. В. Карпов, Т. Е. Шехтер, С. М. Грицева и др. — С.-Пб. : Санкт-Петербургский университет культуры и искусств, 2004. — 232 с.
8. Экономика искусства. Опыт зарубежных исследований [Текст]. — М. : ПИК «Культура», 2001. — 110 с.

УДК 304.4 : 94 (410)

*Василь Маліков***КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ
ТА ЇЇ ЦІННІСТЬ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Численні круглі столи, конференції, публікації вчених, зростаюча увага ЗМІ до бурхливого мистецького життя країни в останні роки дають можливість говорити про важливість звернення до проблематики культурної політики в національному масштабі. Водночас динамічні зміни у мистецтві, триваючий процес переосмислення ролі культури

у сучасному суспільстві властиві не лише Україні. У контексті євроінтеграційних прагнень нашої держави звернення до британського досвіду культурної політики видається корисним і *актуальним* дослідницьким кроком, який, зокрема, роблять вітчизняні історики, культурологи, правознавці.

Культурна політика має надзвичайно широку проблематику та різні визначення і розуміння її в окремих країнах Європи. На думку одного з провідних фахівців у цій тематиці, К. Малкахі [9], культурна політика у практичному сенсі є сукупністю урядових стратегій та дій, спрямованих на мистецтво, гуманітарну сферу та культурну спадщину. Цей перелік не є вичерпним, а постійно розширюється і конкретизується. Зокрема, дослідник вказує на те, що нині підтримкою користуються музеї, архіви і бібліотеки, історичні пам'ятки, поля битв, зоопарки, ботанічні сади і парки, дендрарії; образотворчі і виконавські мистецтва, включаючи симфонічну, камерну, хорову музику, джаз, танець; мистецькі установи та заходи – оперні, музичні та драматичні театри, громадські святкування, ярмарки і фестивалі; також фольклор у всіх можливих проявах і т. д. Так само, не лише цілеспрямована запрограмована діяльність становить культурну політику. Усі дії держави та її представників, які впливають на культурне життя громадян прямо чи опосередковано, навмисно чи ні, у своїй сукупності складають культурну політику цієї держави. Культурна політика залучає велику та неоднорідну групу особистостей та організацій, задіяних у створенні, виробництві, презентації, розповсюдженні і збереженні різноманітних культурних цінностей, включаючи мистецтво та історико-культурну спадщину [9, с. 320–321].

У цьому дослідженні автор звертається лише до окремих аспектів цієї складної сфери. *Метою статті* є визначення ключових ідей, реалізація котрих у культурній політиці дозволяє Великій Британії десятиліттями залишатися одним зі світових лідерів культурного розвитку і мистецтва.

Джерельною базою цього дослідження є урядові звіти [5; 6], проекти національного та місцевого рівнів у галузі культурної політики, найважливішими серед яких є «Біла книга культури» [12], формулювання ідей, уявлень та концепцій культурної політики та їх

аналіз, присутні у сучасних наукових дослідженнях британських вчених [7; 8; 9; 10; 11].

Аналізуючи сучасну концептуалізацію культурної політики в Україні, О. Кравченко [2] слушно стверджує, що вона ґрунтується на історичному досвіді провідних країн світу другої половини ХХ ст. щодо інструментального використання суспільного потенціалу культури. Соціально-культурні поняття «економіка культури», «культурне виробництво», «креативні індустрії», котрими оперують, зокрема, і британські вчені та урядовці [5; 6; 9; 10; 11; 12], відображають стратегії культурної політики як способу задоволення суспільних потреб відповідно до уявлень про якість життя в парадигмі «людського розвитку». Дослідник також відзначає, що в основі європейської культурної політики останніх десятиліть лежать ідеї децентралізації та демократизації культури як способи узгодження індивідуальних культурних прав і свобод з потребами гнучкого стимулювання інноваційної динаміки суспільства [2, с. 192]. Досліджуючи управлінський досвід європейських країн у мистецькій сфері, О. Безгін [3] визначає, що традиція культурної політики Великої Британії спирається на принципи національного престижу, економічної значущості, «цивілізаційної» місії та соціальної держави. Вчений висвітлює інституційні, фінансові аспекти британської політики у сфері культури і мистецтва. Цінним для розуміння британської концепції політики у галузі культури є і дослідження Х. Цимбалової [4], котра зосередилася на зовнішньополітичних аспектах культурної політики, зокрема, крізь призму діяльності Британської Ради.

Джон Стріт у своєму дослідженні показує не лише сукупність цінностей у британській культурній політиці, але й висвітлює конфлікти між концепціями різноманіття, популярності та професійної досконалості у ній. Аналізуючи це протистояння, дослідник вивчає, як конкретні політичні сили за допомогою конкуруючих оціночних суджень управляють концепціями різноманіття і досконалості, і чи насправді перша з них є популістською, а друга – елітарною у своїй основі [11]. Це дослідження допомагає зрозуміти ідейну спрямованість сучасної політики Великої Британії у галузі культури.

Без перебільшення, однією з найважливіших проблем культурного сектору в Україні впродовж останніх 25 років залишається фінансування, ця проблема є актуальною і для Великої Британії. Та в питанні пошуку ресурсів для діяльності митців і культурних установ британська політика має поважну традицію і низку успішних відповідей. Підтримка мистецтва як державою, так і бізнесом є ніби чимось само собою зрозумілим для британців. Поряд з тим, ідея самоцінності мистецтва підкріплюється також уявленням про його соціальну значущість, а також сприйняттям мистецтва як першоджерела креативності, інноваційного розвитку, креативної індустрії. Отже, підтримка культури уявляється корисною для бізнесу. У вирішенні питання матеріального забезпечення мистецтва Британії у післявоєнний період існує розуміння необхідності залучати фінансування не лише державне, але й приватне, розвивати діяльність установ, спрямовану на пошук коштів, отримання власних прибутків та удосконалення систем самоуправління. Але підтримка бізнесу не заміняє, а доповнює державне фінансування. Водночас уряд заохочує змішане фінансування у мистецьких проектах, тобто таке, що надходить з різних джерел: держава, меценати, пошук і збір коштів (фандрейзінг, включаючи й краудфандінг), а також зароблені самими установами кошти [5; 12, с. 13, 50, 54; 3, с. 19–26]. Саме ті культурні установи, які переглянули свої структуру, управління, моделі діяльності й урізноманітнили джерела надходження коштів, змогли найкраще пристосуватися до мінливих економічних обставин. Так само, гнучкість, адаптивність вважається ключовим завданням культурних організацій та найкращою відповіддю на зміни у фінансовому середовищі, особливо, регіонального чи локального рівнів. При цьому уряд стимулює такий розвиток шляхом внесення відповідних змін до законодавства, створення і підтримки фондів зі змішаними джерелами фінансування, податкових пільг і послаблень для культурних установ та меценатів [12, с. 50–55].

Потужна державна підтримка та значний політичний інтерес до розвитку культурного сектору мають відповідне соціальне навантаження. Девід Камерон відзначає взаємообумовленість фінансування культури й мистецтв суспільним коштом (в тому числі з державного бюджету) та відкритості доступу до них для загалу [12, с. 4]. Неза-

лежно від походження, всі (і, передусім, діти та молодь) мають користуватися можливостями, котрі пропонує культура [12, с. 8]. Яскравим втіленням такої політики є безкоштовний вхід до музеїв, запроваджений 2001 року. І нині уряд послідовно підтримує вільний суспільний доступ до постійних колекцій та експозицій національних музеїв та галерей. Зростаючий попит на задоволення культурних потреб, зокрема, стрімкий зліт кількості відвідувань музейних установ впродовж наступного десятиліття, пов'язується з цим заходом [12, с. 5, 50].

У «Білій книзі культури», урядових програмах і звітах культура розглядається як потужний засіб поживлення розвитку суспільства та економіки на національному та місцевому рівнях, а пов'язана з нею креативна індустрія вважається однією з найкращих інвестицій, яку можуть зробити британці. Уряд визнає вагомий внесок культури в економічний розвиток і ринок праці, освіту, підвищення здоров'я і благополуччя громад сіл, містечок та міст, регіонів країни [5; 6, с. 2–3; 12, с. 6, 9, 49]. Серед прикладів практичного втілення цих ідей можна навести створення місць творчості, креативних кварталів, які націлені на локальний рівень на противагу великим інфраструктурним проектам. Запозичене у США, заснування культурних кварталів має об'єднати партнерів з державного, приватного, неприбуткового та громадського секторів. Метою такого об'єднання є оживлення локального простору з його спорудами і вулицями, покращення дієвості місцевого бізнесу і громадської безпеки, а також залучення до підприємницької діяльності і культурної індустрії різних людей, які здатні генерувати робочі місця і прибуток, нову продукцію та послуги, а також залучати і утримувати не пов'язані між собою підприємства та кваліфікованих працівників [8, с. 77]. Водночас реалізація культурної політики оживлення міських середовищ, які перебувають у занепаді, за допомогою створення «культурних кварталів» з креативною індустрією наражається на критику і потребу переосмислення в останніх наукових дослідженнях, оскільки такі дії призводять до маргіналізації виробництва, соціальної джентрифікації, яку супроводжує зростання вартості нерухомості, послуг та в цілому життя у таких кварталах і зростаюча нерівність у міському просторі [10, с. 2356–2357]. Проте оживлення, відновлення кварталів засобами культури передбачає,

насамперед, не прямий економічний ефект, а зміцнення зв'язків між людьми і зростання соціального капіталу [10, с. 80].

Передусім, варто відзначити усвідомлення самоцінності культури у її здатності надихати, збагачувати життя людей та змінювати їх світогляд. Соціальна цінність культури окреслюється через її вплив на освіту, здоров'я та суспільну згуртованість. Зокрема, на основі наукових досліджень стверджується, що мистецтво благотворно впливає на фізичне і психічне здоров'я людини. А залучення дітей і молоді до мистецтва підвищує можливість отримання ними глибшої і вищої освіти, поліпшує їхні навчальні досягнення, розвиває соціальні навички, заохочує творчість та є засобом підтримки молодих талантів. Незаперечним визнається і вплив мистецької культури на формування сильніших, більш згуртованих і безпечніших громад, подолання злочинності [5; 12, с. 15].

Окремої уваги заслуговує те, що британський уряд відкрито формує бачення своєї ролі у підтримці культурного і, зокрема, мистецького розвитку. Ця роль полягає у створенні можливостей для розквіту великої культури і творчості, в якій цінується і підтримується унікальне і місцеве, та в забезпеченні доступу до культури для всіх. Останнє означає, що кожна людина повинна мати можливість отримати досвід взаємодії з культурою, брати в ній участь, створювати її та переживати ті зміни, які культура приносить у життя людей [5; 6, с. 3, 10; 12, с. 13]. Ці принципи поширюються і на мистецтво. Так, у сфері музичної освіти успішно діють декілька програм національного, регіонального, міського рівнів, спрямованих, серед іншого, на надання можливостей дітям та молоді вчитися та виступати разом з професійними виконавцями, набуваючи високоякісного досвіду і навичок. При цьому зусилля спрямовуються на визначення і подолання соціально-економічних, географічних та інших бар'єрів, які обмежують професійне становлення митців [12, с. 21–24]. Окрім того, існує ідея особливої та всебічної підтримки не лише мистецтва великих міст, але й місцевих шкіл та митців по всій країні, так само як і заохочення місцевої влади, приватних інвесторів та організацій до забезпечення відповідних споруд та обладнання, простору, в якому митці можуть розвиватися, творити та презентувати нові роботи [12, с. 33, 36–37]. Уряд поклика-

ний визначати загальну стратегію та пріоритети культурної політики, він захищає інтереси культури на державному й місцевому рівнях, допомагає в роботі найбільш значних і знаних національних закладів культури, займається підтримкою культурного різноманіття та забезпечення доступу до художніх цінностей [3, с. 19–26]. Принциповою для британського уряду є і відмова від того, щоб наказувати, якою має бути культура тієї чи іншої спільноти, що і яким чином мають створювати митці. Визнаючи важливість свободи вираження у мистецтві, уряд дистанціюється від прийняття рішення про те, які саме культурні установи та проекти отримують державне фінансування. Такі рішення передоручаються митцям та експертам у цій сфері [5; 12, с. 13].

Культура і мистецтво займають важливе місце і в зовнішній політиці Великобританії. Адже культура прославляє цінності стабільної і сильної демократії, різноманіття, віру у свободу особистості та свободу вираження, котрі викликають повагу на міжнародній арені, посилюючи вплив Великої Британії як світового лідера. Культурні пам'ятки і мистецтво знаходяться в першій трійці причин популярності країни для туристів, створюючи її позитивний імідж. Невід'ємною складовою британської культурної політики вважається культурна дипломатія, спрямована на посилення присутності цієї країни на міжнародній арені (елемент «м'якої сили»), налагодження міжкультурного діалогу, співпраця з іншими країнами у вирішенні глобальних проблем сучасності [12, с. 41–44; 4, с. 68, 71–72].

Висновки. Вищезазначені ідеї про роль культури у суспільстві та дипломатії Великої Британії буквально пронизують урядові документи [5; 6, с. 2–3; 12, с. 6, 9, 10, 13, 15, 17, 19–22, 31–32, 41–44] і справедливо можуть бути визнані основоположними у британській культурній політиці. Британський досвід культурної політики та ключові ідеї і цінності, на яких вона базується, дозволяють підважити поширений в українському повсякденному, публіцистичному і, подекуди, науковому дискурсах спрощений дуалістичний підхід до визначення культурної стратегії держави як ліберальної / ринкової чи консервативної / етатистської. Адже британська культурна політика передбачає складну взаємодію між багатьма факторами, які формують «культурний сектор» і впливають на нього, включаючи державу, приватних інвес-

торів і меценатів, експертне середовище, культурні інституції, митців, численні спільноти і окремих громадян.

З огляду на досвід Великої Британії, формування культурної політики України має виходити з ідеї про всеохоплюючий вплив культури на сучасне суспільство. Відповідно, така політика, будучи спрямованою на культурний сектор, фактично діє на всі сфери суспільного життя. Послідовна підтримка культури на фінансовому і податковому, законодавчому і виконавчому, національному і місцевому рівнях, передусім, має бути заснована на усвідомленні самоцінності культури. Культура збагачує життя людей, змінюючи їхній світогляд та надихаючи на творчість. У соціальному вимірі найбільш відчутно її вплив позначається на освіті, здоров'ї та згуртованості громадян. Економічний вимір культурної політики також набуває вагомості через розвиток креативної індустрії, збільшення зайнятості та потенціал для оживлення окремих місцевостей. Однак завищені очікування щодо безпосереднього економічного ефекту від культурної політики, «монетизація» культури є сумнівним концептуальним підходом, адже її вплив проявляється передусім у зростанні креативності і соціального капіталу окремих громадян і спільнот. Культурна політика має усвідомлюватися і як важлива складова зовнішньої політики, спрямованої на підвищення міжнародного престижу країни, на залучення іноземних інвестицій та на притягальну силу її культури і мистецтва для туристів. Формування громадської думки, заснованої на окреслених вище ідеях, щодо значимості культурного сектору є нагальним завданням для країни, поряд із формуванням відповідної державної політики. Саме від таких ідейних засад варто відштовхуватись, підходячи до розробки практичних кроків у реалізації культурної політики в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Басенко Я. Культурна дипломатія в Європі [Текст] / Яна Басенко // Емінак. — 2013. — Вип. 1–4. — С. 53–57.*
2. *Кравченко О. В. Ключові проблеми сучасної культурної політики України: культурологічний контекст [Текст] / О. В. Кравченко // Культура України. — 2015. — Вип. 49. — С. 188–199.*

3. *Культурна політика та мистецька освіта: моделювання процесів* [Текст] / кол. авторів: кер. [Безгін О. І., Бернадська А. Є., Кочарян І. С., Успенська О. Ю.]. — К. : Ін-т культурології НАМ України, 2013. — 176 с.
4. Цимбалова Х. Ф. Виникнення і розвиток культурної дипломатії та Британської Ради у Великій Британії: етапи інституціоналізації (початок XX – друге десятиліття XXI століть) [Текст] / Х. Ф. Цимбалова // *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. — 2015. — Вип. 44. — Т. 2. — С. 68–72.
5. *2010 to 2015 government policy: arts and culture* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.gov.uk/government/policies/supporting-vibrant-and-sustainable-arts-and-culture>.
6. *2015 to 2020 government policy: museums and galleries. Updated 1 June 2016* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/529489/2016_Update_of_2010_to_2015government_policy_museums_and_galleries-GOV.UK20160425.pdf. pdf.
7. *Collective management organizations, creativity and cultural diversity. CREATE working paper* [Текст] / John Street, Dave Laing, Simone Schroff. — Glasgow : University of Glasgow, 2015. — 30 p.
8. Crossick J., Kaszynska P. *Understanding the value of arts & culture. The AHRC Cultural Value Project* [Текст] / **Geoffrey Crossick, Patrycja Kaszynska**. — Swindon : Arts and Humanities Research Council, 2016. — 204 p.
9. Mulcahy, K. V. *Cultural policy: Definitions and theoretical approaches* [Текст] / Kevin Mulcahy // *Journal of arts management law and society*. — 2006. — Vol. 35. — Issue 4. — P. 319–330.
10. Mould O., Comunian R. *Hung, drawn and cultural quartered: Rethinking cultural quarter development policy in the UK* [Текст] / **Oli Mould, Roberta Comunian** // *European planning studies*. — Vol. 23. — Issue 12. — 2015. — P. 2356–2369.
11. Street J. *The popular, the diverse and the excellent: political values and UK cultural policy* [Текст] / **John Street** // *International journal of cultural policy*. — 2011. — Vol. 17. — Issue 4. — P. 380–393.
12. *The Culture White Paper* [Текст]. — London : Department for Culture, Media & Sport, 2016. — 72 p.